

DE DAN VAN IVOORKUST EN HUN BUURVOLKEN

Harrie Leyten

De Dan

De Dan wonen in het Westen van Ivoorkust en in het Oosten VAN Liberia. Deze bevolkingsgroep bestaat uit ongeveer 350.000 individuen. Zij zijn niet altijd een autonome politieke of administratieve eenheid geweest, maar zijn het min of meer gemaakt door het Franse koloniale bestuur, dat wilde beschikken over afgebakende administratieve bestuurseenheden. Tot begin 20ste eeuw leefden deze mensen, die zichzelf Dan sprekende mensen noemden, in min of meer autonome dorpen. In geval van dreiging door vijanden (dit konden buurvölker zijn, maar ook het koloniale leger) sloten dorpen zich aaneen om sterker te staan. Hun strijdbaarheid bij het verdedigen van hun onafhankelijkheid was legendarisch. Uiteindelijk hebben de Fransen (in Ivoorkust) en de Americo-Liberianen hun weerstand weten te breken en het grondgebied van de Dan in Ivoorkust opgedeeld in vier prefecturen en veertien kantons; het grondgebied in Liberia werd opgesplitst in vier zogenaamde paramount chiefdoms met daaronder vijftien chiefdoms. Deze Dan sprekende mensen werden vanaf toen Gio genoemd in Liberia en Yacouba in Ivoorkust. Beide namen hebben een connotatie van achterlijkheid en gebrek aan beschaving. De kolonisatie heeft grote gevolgen gehad voor de Dan sprekende mensen. Omdat de overheidsinstanties uit eigenbelang een relatief groot gezag toekenden aan de prefecten en chiefs, een geheel nieuw en wezensvreemd fenomeen voor de Dan, waartegen begrijpelijkerwijs veel verzet was, ontstond er binnen de traditionele dorpsamenlevingen een tegenwicht tegen de macht (en machtsmisbruik) van de dorpschefs-nieuwe-stijl, dat de vorm kreeg van geheime genootschappen. Deze manifesteerden zich op hun beurt meer en meer in maskerades met nieuwe categorieën maskers, nodig om de nieuwe maatschappelijke verhoudingen van commentaar te voorzien. De kolonisatie introduceerde verder muntgeld en handelsgewassen in deze gebieden, die een radicale omwenteling betekenden in hun traditionele economie. Uit deze korte schets van de gevolgen van de kolonisatie blijkt, hoezeer de 'traditionele' samenleving van de Dan (en ontelbare andere Afrikaanse volken) ingrijpende veranderingen ondergaan heeft. Ten onrechte wordt in veel, vooral oudere, literatuur over Afrikaanse kunst de indruk gewekt dat deze zogenaamde traditionele samenlevingen statisch waren en 'eeuwenlang onveranderd' zijn gebleven.

De Dan bewonen het dichte regenwoud in het grensgebied van Ivoorkust en Liberia, dat naar het Noorden toe overgaat in golvende savannes. Zij verbouwen naast de gewassen voor eigen gebruik en de plaatselijke markten, zoals cassave (maniok), yam wortelen, rijst, tomaten, peper, uien, kruiden, ook handelsgewassen voor de export, zoals cacao, koffie, rubber en suikerriet. De opbrengst van de handelsgewassen wordt geïnvesteerd in verbeteringen van het huis, de (buitenlandse) opleiding van hun kinderen, of in luxe artikelen, zoals transistor radio's, fietsen, horloges en zonnebrillen. Omdat het grote geld uitbetaald wordt door overheidsinstanties na het inleveren van de oogsten, is dat ook de periode waarin dezelfde overheid probeert zoveel mogelijk belasting te innen.

Een eigenschap van de Dan, die niet verdwenen is onder druk van kolonisering en modernisering, is het streven van ieder individu, zowel man als vrouw, om persoonlijke status en aanzien te verwerven binnen de culturele grenzen die aan de sekse worden gesteld. Een vrouw zal de beste pottenbakster, mandenvlechtster, vroedvrouw of meisjesbesnijder proberen te zijn. De hoogste status wordt bereikt met de eretitel: beste gastvrouw van de wijk of het dorp. Deze status wordt uitgedrukt in een fraai versierde, ceremoniële rijstlepel, die zij zelf draagt tijdens openbare plechtigheden of laat dragen door een assistente.

Een man zal proberen de beste boer, jager, krijger, smid, houtsnijder of wever te zijn. Voor een man wordt de hoogste status bereikt als hij leider van een geheim genootschap wordt, orakeldeskundige (*diviner* of *divinateur*), of in staat is een eigen dorp te stichten voor zijn familie en voor anderen die hem willen volgen.

De man die hard werkt, die slim is, altijd probeert de beste te zijn en geld weet te verdienen, beschouwt rijkdom en welvaart als de beloning voor zijn inzet. Welvaart wordt *bou* genoemd. Wie veel *bou* bezit, wordt geacht dit niet voor zichzelf te behouden, maar dit te delen met de mensen in zijn naaste omgeving. Hij kan bijvoorbeeld een groot feest geven, daarvoor mensen uit de omtrek bij uit te nodigen en hen te vergasten op feestelijke maaltijden. Wie veel *bou* heeft, kan tot dorpshoofd worden gekozen. Hij krijgt daardoor nog meer aanzien en welvaart, dat dan weer ten goede komt aan de dorpingen. Boeren werken om niet voor het dorpshoofd, jagers geven hem het vel van een luipaard of de tanden van een olifant, in de hoop, dat zij, als zij ooit armlastig worden door ziekte of tegenslag, niet tevergeefs een beroep zullen doen op het dorpshoofd. Wanneer een dorpshoofd in de ogen van zijn onderdanen te kreuterig is bij feesten, zullen zij besluiten om uit zijn dorp weg te trekken en elders een eigen dorp te stichten. Vroeger (in de pre-koloniale tijd) kon dit leiden tot een veldslag tussen het nieuwe en het oude dorp.

Religie en samenleving

De Dan erkennen een Schepper-God, *Zra* (ook wel gespeld: *Zla*). Na zijn scheppingsdaad heeft *Zra* zich echter teruggetrokken en bemoeit zich niet langer met zijn schepping. De Dan brengen geen offers aan *Zra* en kennen geen rituelen voor Hem.

Achter en tegelijk binnen deze wereld schuilt een enorme Kracht, *Dü*, die wezenlijk is voor het bestaan van het heelal. *Dü* verschijnt in vele vormen; hij is onzichtbaar aanwezig in geesten of bijna tastbaar aanwezig in mensen of dieren. De onzichtbare geesten kunnen op hun beurt gebruik maken van maskers of andere voorwerpen om hun *Dü* aanwezig te doen zijn. *Dü* schuilt ook in de mens als de kracht die het lichaam bezielt. Bij de dood van een mens keert *Dü* terug naar de Schepper-God die *Dü* doorstuurt naar het 'dorp van de doden'. *Dü* kan herboren worden. De *Dü* van een invloedrijke voorouder kan zelfs tegelijk herboren worden in een mens en in een dier. De *Dü* van deze twee zijn dan uitwisselbaar. Zo kan een mens met de *Dü* van een olifant 'zo sterk worden als een olifant'. Geheime genootschappen maken gebruik van dergelijke situaties en organiseren zichzelf rond deze mensen. Zij immers zijn in staat hun menselijke kracht te vergroten om daarmee andere geesten te helpen. Een *Dü* die nog geen lichaam heeft gevonden kan in een droom aan een man of vrouw verschijnen en hem of haar roepen tot zijn eigendom. Die *Dü* schenkt de geroepene bijzondere gaven (zoals vóórkennis van gebeurtenissen; het herkennen van kwade genii (heksen) in de omgeving), maar ook roem en succes (*bou*).

De complexe geestenwereld van de Dan maakt het aardse leven van de mens niet gemakkelijk. Om voor zichzelf enige zekerheid te scheppen, zoekt de mens naar middelen en methoden om samen met medemensen uit eenzelfde beroepsgroep, het Goede in de wereld te verwerven en tegelijk beschermd te worden tegen het Kwaad. Hij vindt deze in een geheim genootschap, waarvan er talloze bestaan bij de Dan en hun buurvolken. Landbouwers sluiten zich aan bij het Everzwijngenootschap, houthakkers bij het Olifantgenootschap, kruidendokters bij het Slangengenootschap, vrede-stichters en ordebewakers bij het Luipaardgenootschap. Dit laatste Genootschap, *Go*, is het meest gezagvolle genootschap: het houdt toezicht op normen en waarden in de samenleving, bemiddelt bij ruzies en conflicten, ziet toe op het ordelijke verloop van festivals en maskerades. Het *Go*-genootschap beschikte in het verleden ook over leven en dood wanneer er zware vergrijpen plaats hadden gevonden.

Het *Go* genootschap mag ook recht spreken. Het doet dit slechts wanneer twee strijdende partijen zo met elkaar overhoop liggen dat alle bemiddelingspogingen hebben gefaald. In uiterste nood wordt dan een beroep gedaan op het *Go* genootschap. Tijdens een plechtige bijeenkomst waar beide partijen en ook veel niet betrokken dorpingen aanwezig zijn, verschijnt het masker en neemt plaats tussen de partijen. Deze krijgen ieder de gelegenheid om nog eenmaal ten aanhoren van het masker hun argumenten naar voren te brengen. Daarna spreekt het masker het oordeel uit: de ene is schuldig, de andere gaat vrijuit. De winnaars zijn opgetogen en bieden in hun blijdschap aan het masker een witte os, een wit schaap en rollen wit katoen aan (wit is de kleur van het Recht). De verliezers bieden vervolgens een witte os, een witte ram en rollen wit katoen aan het masker aan uit dankbaarheid dat de kwestie uit de wereld is. Het masker geeft vervolgens opdracht om de dieren te slachten en te bereiden tot een maaltijd waaraan de beide partijen en ook de toeschouwers deelnemen. Wie eet van deze maaltijd geeft aan, dat hij het eens is met de uitspraak van het masker en dat de kwestie gesloten is. Het leven kan weer gewoon verder gaan. (Verger-Févre, z.d., 14)

Ik wil de aandacht vestigen op deze bijzondere vorm van conflictbeheersing. Dat het masker, i.c. het *Go* genootschap, een door alle partijen aanvaard oordeel uitsprekt, is te danken aan een gemeenschappelijk gedragen overtuiging, dat ieder conflict één keer moet eindigen om de samenleving weer in zijn fundament terug te brengen. Vanuit deze overtuiging heeft iedere cultuur een oplossing gekozen waarin het zijn eigen macht projecteert op een superieure entiteit, die boven alle partijen staat en door iedereen geaccepteerd wordt. Deze projectie kan vervolgens geobjectiveerd worden tot een buiten de groep staande Macht, die zelfstandig kan handelen. Deze Macht wordt Bovennatuurlijke Kracht of God genoemd. Voor de monotheïstische religies (Jodendom, Christendom, Islam) is dat Yahweh, God, Allah. Aan Hem is het laatste Oordeel, aan het einde van ieder mensenleven en aan het einde der tijden. Voor samenlevingen die de democratie als hun wezen beschouwen en die voortgekomen zijn uit de Verlichting, is dat het principe van Trias Politica met de rechterlijke macht als laatste onbetwiste gezag. In veel culturen wordt deze Macht gevisualiseerd in een beeld of masker. Wat de situatie bij de Dan een extra dimensie geeft, is het element van verzoening door middel van het samen eten van de geofferde dieren. Dit element lijkt eigen te zijn aan de oude (bijna verdwenen) culturen van Afrika, zoals gebleken is bij de Waarheids- en Verzoeningscommissie van o.a. Aartsbisschop Tutu in Zuid Afrika na het

ineenstorten van het Apartheidsregime, en nog onlangs bij de volksbijeenkomsten van Burundi na de genocide van 1994.

Iemand wordt lid van een genootschap door middel van een initiatie, een proces van het aanleren van de mores van het genootschap, een of meer toetsen doorstaan, het plechtig beloven van een erecode over onvoorwaardelijke trouw aan de leiders van het genootschap en de plicht van geheimhouding over alles wat zich afspeelt binnen het genootschap (vandaar de benaming van Geheim Genootschap) en ten slotte het betalen van een som geld. Eenmaal lid van het genootschap kan iemand opklimmen in de rangen en standen er van. Bij iedere promotie is er opnieuw een toets, een proces van initiatie en het betalen van geld. Dit laatste kan de vorm aannemen van het organiseren van een groots feest voor medeleden. Het hoogste ambt, dat van leider van het Genootschap, wordt doorgaans pas bereikt na tientallen jaren.

Genootschappen zijn de gelegenheden waarbij één categorie van *Dü*, de maskergeesten, zich manifesteert. Deze maskergeesten leven in de bergen en de dichte wouden. De dansers dragen daarom pakken van boomvezels en stokken van gevorkte takken. Zij dragen soms dierlijke attributen, zoals hoorns, huiden en veren. De klanken die zij tijdens het dansen uitstoten lijken op dierengeluiden die vervolgens vertaald worden in mensentaal. Deze maskerdansen of maskerades worden door de Noordelijke Dan *Ge* genoemd. De Dan die in het Zuiden en Westen wonen spreken van *Gle* of *Glö*. Hoewel veel maskers gezichten hebben, stellen zij geen mensen voor. Volgens sommige antropologen stellen zij voorouders voor (Bruininx, 1996, 130), volgens andere is dit nooit het geval en stellen zij bosgeesten voor (Himmelheber, 1960, 131; Fischer/Himmelheber 1984,8). De Dan zelf noemen hun maskers *pa* (enkelvoud *po*) 'dingen'. Hierbij moet worden opgemerkt dat de betekenis van het woord masker in Europa beperkt is tot de gezichtsbedekking, terwijl overal in Afrika onder masker het gehele kostuum, inclusief de gezichtsbedekking, wordt verstaan. De maskergeest verblijft niet in het masker. Het masker is geschapen door de maskergeest met behulp van een mens, die de gelaatsbedekking heeft gesneden en het kostuum heeft vervaardigd. De maskerade stelt geen bosgeest voor, hij is de bosgeest. De geest is actief in het masker en in de dans. Zolang het masker bestaat, ook als er niet mee gedanst wordt, is de bosgeest er actief in aanwezig. Zelfs als maskers zozeer versleten zijn dat zij niet meer gebruikt kunnen worden, blijven zij hun waarde behouden. Er kan een nieuw identiek masker gemaakt worden. De geest *dean gle* wordt vervolgens gevraagd er bezit van te nemen.

(In veel andere Afrikaanse culturen verliest een masker of beeld zijn kracht als het niet langer functioneel is door slijtage, breuk, beschadiging, of anderszins)

Kunst en samenleving

Maskers

Maskerr Dan (foto J. Leyten)

Maskers worden verdeeld in vrouwelijke (*gle mu*) en mannelijke (*gle gon*). De vrouwelijke maskers hebben zachte rondingen, een ovale gezicht, zonder baard. De mannelijke zijn hoekiger, en hebben cilindervormige ogen. Binnen de mannelijke maskers bestaan uiteenlopende typen: diepliggende ogen, driehoekige ogen onder een uitstulpend voorhoofd; vooruitstekende neuzen; voorhoofden bekleed met hoorns van duiker antilopen; er zijn ook maskers met snorren, baarden en belletjes.

Maskers kunnen worden geclassificeerd naar hun functie binnen de samenleving. Hierbij moet onmiddellijk worden opgemerkt, dat, in tegenstelling tot veel andere Afrikaanse maskerculturen, een Dan-masker van functie kan veranderen. Een masker blijft altijd eigendom van de man die de opdracht had gekregen van *Dü* om dit masker te (laten) maken en te dragen. Wanneer deze doorgaans jonge man

opklimt in de hiërarchie van zijn genootschap, groeit zijn masker mee en verwerft nieuwe status en functies. Het is derhalve zeer moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, om een Dan-masker in een museum of particuliere verzameling waarvan niet bekend is welke functie het bezat op het moment van verwerving, te determineren. Bovendien kan de betekenis van maskers met dezelfde vorm per dorp verschillen. Dit is wellicht een overblijfsel uit de prekoloniale tijd, toen dorpen betrekkelijk autonoom opereerden.

Fischer en Himmelheber (1984, 11-89) geven de volgende classificatie van maskers bij de Dan naar hun functies, zoals zij die hebben geobserveerd tijdens verschillende expedities:

- *Dean gle* (ook *bona gle*). Dit is het masker van het besnijdeniskamp. Tijdens het verblijf van de initiandi in het kamp bezoeken deze maskers het dorp om voedsel te verzamelen. Zij dansen zonder muzikale begeleiding, maken grappen en doen zich dom voor. Het masker heeft een ovale gezicht met een verticale richel over het voorhoofd; smalle ogen (vaak wit beschilderd) en een kleine mond
- *Tanka gle*. Het woord *tanka* betekent mimespel. Dit masker lijkt op het vorige, maar is iets groter, vaak met hoorns. Het danst om de toeschouwers te amuseren, met muzikale begeleiding.
- *Gunye gle* (ook *biye gle*). Deze maskers hebben ovale gezichten met grote, ronde ogen, een gebogen haargrens, glad voorhoofd en soms een snor. Deze maskers worden gedanst als amusement en worden 'hardloop' maskers genoemd, omdat de danser bij voorkeur mannen uitdaagt om met hen te rennen (de danser heeft dan de grote ogen in het masker nodig om goed te kunnen zien). De wedstrijden vinden doorgaans plaats in de weekenden. De winnaar mag in de volgende wedstrijd het masker dragen.
- *Zakpei gle*. Het brandpreventie masker. Vooral in de droge tijd moet gewaakt worden voor brand. Rond het middaguur, als de hitte het hevigst is en het risico van brand

het grootst, kan dit masker plotseling in de keuken verschijnen. Als hij nog vuur ziet smeulen, slaat hij de pannen van het vuur, blust het vuur en bedreigt de vrouw, die verantwoordelijk is. De maskers zijn rood geschilderd of met rood vilt bekleed.

- *Ba gle*. Ook dit is een amusementsmasker, dat graag mimet. Het masker heeft kokervormige ogen, vaak met een metalen rand, een grote mond met metalen tanden, een snor, een brede neus en boven op het voorhoofd een rand van gebeeldhouwde hoorns. Het karakter van dit masker is brutaal, agressief en overdreven mannelijk. Het masker danst met muzikale begeleiding en draagt een stok met een weerhaak, waarmee hij toeschouwers slaat en port. In zijn boosheid gooit hij met alles dat hij op straat vindt. Het masker mimet bijvoorbeeld een waggelende eend, of een oude vrouw die denkt dat ze nog jong en aantrekkelijk is, of de luie man die zijn akkers verwaarloost, of een vrouw die haar luie man de les leest. (Het masker mimeerde de onderzoeker Fischer terwijl hij het masker filmde).
- *Bu gle*. (onomatopie voor een gewerschot). Dit is het oorlogsmasker dat vroeger (in de prekoloniale tijd) de mannen ten oorlog leidde. Een vijfhoekig, ruw gesneden masker met donker patina (vanwege kola noten en offerbloed) met cilinder ogen, snor, krachtige mond, grote ingelegde tanden, kortom een martiaal masker.
- *Ka gle*. Binnen deze categorie bestaan maskers van verschillende dieren, zoals *du gle* (koe) met lange hoorns en vooruitgestoken snuit, *bla gle* (geit), die als dansend over vijzels en andere obstakels springt, *geaya gle* (vogel) met een lange bek, *kao gle* (aap), met piramidevormige wangen, uitstulpend voorhoofd en dito mond.
- *Gle gblen*. De dans van de steltlopers. Een spectaculaire, acrobatische dans om de toeschouwers te amuseren.
- *Gle gon*. Een vogelmasker met een ovalen gezicht, smalle ogen, brede vogelbek op de plaats van de neus, bedekt met het zwart behaarde vel van de colobus aap. Het masker danst met muzikale begeleiding, maakt soms wankelende passen, dan weer vanuit een hurkende houding naar boven stijgend alsof het wil gaan vliegen. Het nodigt vrouwelijke toeschouwers uit met hem te dansen tot grote hilariteit van de omstanders.
- *Gle wa*. Dit wordt het grote masker of rechtermasker (*won pu gle*) genoemd. Het wordt gezien als het belangrijkste van alle maskers. Omdat deze maskers oud zijn hebben zij, samen met hun eigenaars, vele verschillende functies gekend. Deze maskers hebben daarom geen gemeenschappelijke kenmerken. Vanwege hun hoge waarde, doen de Dan zelden afstand van deze maskers. Zij komen in Europese collecties nauwelijks voor.

Er bestaat een categorie maskers, die omschreven wordt als ziektemaskers, maar zeldzaam is. De afgebeelde ziekten zijn ofwel gangosa (een ziekte waarbij het weefsel van neus en wangen wordt weggevreten) ofwel facialis verlamming (waarbij één mondhoek zakt en de neus scheef in het gezicht gaat staan).

Een spectaculaire dans is *Simbo* of *Sannyulu*. Oorspronkelijk zouden mannen in deze dans stunts met levende slangen. Om zich tegen slangenbeten te beschermen hadden zij zich ingewreven met kruiden.

Tegenwoordig is het vooral een dans met grote amusementswaarde waarbij atletische, jonge meisjes zich als slangen laten rondslingeren en in de lucht gooien door mannen die zich uitputten in acrobatische sprongen. Hoogtepunt is steeds weer als de danser het in de lucht zwevende meisje lijkt op te vangen op de punt van een scherp mes. Tijdens deze dans zijn de gezichten van de meisjes beschilderd alsof zij initiandi zijn.

Een bijzondere categorie zijn de zogenaamde miniatuurmaskers, de meeste ongeveer 10 tot 15 centimeter groot. De Dan kennen verschillende namen voor deze maskertjes: *ma go* (kleine hoofden), *yi luo po* (ding waar water overheen wordt gegooid), *gba po* (ding dat wordt gevoed), *shal buo po* (ding waaraan geofferd wordt). De eigenaar van een groot masker laat een miniatuurmasker maken voor zichzelf om met zich mee te dragen als hij op reis gaat of op zijn akkers werkt. De eigenaar blijft op deze manier verbonden met zijn *Dü*, zijn maskergeest. Hij zal het maskertje goed verzorgen, voeden, wassen, en er offers aan brengen. Een vrouw kan voordat zij uitgehuwelijkt wordt, een miniatuurmaskertje laten maken van het grote masker in haar familie. Zij zal het een nacht naast het grote masker leggen, zodat de familie geest er bezit van kan nemen. Daarna neemt zij het mee naar het dorp van haar echtgenoot en bewaart het zorgvuldig in de mand waarin zij ook haar andere privé bezittingen bewaart. De man die de jongens besnijdt in het kamp, zal een miniatuur maskertje naast zich neerleggen. Hij haalt het besnijdenismes over dit maskertje voordat hij de operatie begint. Op deze manier wordt het mes vrijgemaakt van kwaad (te vergelijken met het steriliseren van instrumenten in een operatiekamer).

Andere voorwerpen

De Dan kennen naast een grote diversiteit in maskers ook beelden, die over het algemeen in dezelfde stijl zijn gesneden. Het betreft bijna altijd figuren van vrouwen, naturalistisch uitgebeeld, tussen 40 en 60 cm. hoog, met krachtige vrijstaande benen en armen los van het lichaam. Deze beelden worden *lü me* genoemd, houten mensen. Zij stellen geen voorouders of geesten voor, zoals in het verleden is verondersteld, maar zij zijn meestal portretten van levende vrouwen (en dragen dan hun namen), in sommige gevallen 'kunstwerken' (Fischer/Himmelheber 1984,117; zie ook Willet, 2002, 196). Bemiddelde mannen geven soms opdracht aan een kunstenaar om een portret van hun eerste vrouw te maken.

De Dan hebben een traditie om aan de meest gastvrije vrouw van een wijk of van het dorp een eretitel te verlenen. Deze gaat gepaard met de schenking van een ceremoniële rijstlepel. In de meeste gevallen is de steel versierd met een fraai gesneden hoofd. Deze lepels worden *wake mia* genoemd, grote lepels (*mia* betekent lepel); de lepels met de hoofden: *mewuoshlümia*, houten lepels met een mensen gezicht. De eigenares van de lepel wordt genoemd: *wa ke de*, de vrouw die optreedt tijdens feesten. Zij mag dat doen, nadat zij de titel van meest gastvrije vrouw heeft verworven. Deze vrouw heeft aangetoond, dat zij haar huishouden voortreffelijk organiseert, gastvrij is, onderdak verleent aan reizigers en muzikanten, integer is en in hoog aanzien staat bij de andere vrouwen van de wijk of het dorp. Haar kwaliteiten blijken onder meer uit de fraaie wijze waarop zij de buitenmuren van haar huis beschildert, haar potten vormt of de gezichten van de meisjes beschildert, als zij uit het initiatiekamp komen en aan het dorp getoond worden als de jonge volwassenen. Voor iedereen die het Dan gebied bezoekt, is het duidelijk dat de man de leiding heeft in het dorp en in de familie. Hij zit op een zetel, zijn vrouw heeft één prijs gekregen voor de wijze waarop zij haar huishouden organiseert (foto.: Fisher) vrouw op een matje op de grond. Voor de

man is zijn reputatie en zijn prestige het kostbaarste goed. Maar iedere man beseft, dat zijn reputatie voor een zeer groot gedeelte te danken is aan de kwaliteiten van zijn echtgenote(n). (Adams, 1993, 38). Het schoonheidsideaal van de vrouw vinden we terug in veel vrouwelijke maskers: het ideale gezicht is symmetrisch, ovaal, en heeft een scherpe kin. Om de symmetrie te benadrukken wordt soms een verticale scarificatie midden op het voorhoofd aangebracht. Het voorhoofd moet hoog zijn en moet worden omlijst door een gelijkmatige haargrens (overtollig haar wordt weggeschoren. Het voorhoofd dient zacht welvend over te gaan in de oogkassen (wenkbrauwen worden soms weggeschoren). De ogen van de vrouw dienen smal te zijn als spleetjes (meisjes wordt geleerd hun ogen niet wijd open te doen). De ideale neus is lang en smal. Beide lippen moeten even groot zijn en een beetje vol.

BUURVOLKEN VAN DE DAN

Ten Noorden van de Dan wonen de We, die ook Guéré of Ngére worden genoemd. In Liberia staan zij bekend als Kran. Deze bevolkingsgroep telt ongeveer 350.000 individuen, spreekt een eigen taal, die verschilt van het Dan, maar heeft veel tradities gemeenschappelijk met de Dan. Hieronder vallen ook de uitgebreide maskerades. Het centrale maskergenootschap heet *Gla*. De maskergeesten wonen in *kpan*, het heilige bos. Er bestaat een hiërarchie onder de vele maskers. Het laagste in rang is *Zro gla*, het bedelaarsmasker, dat door jonge dansers gedragen wordt. Het masker *Ble gla* wordt het masker van de zanger genoemd. Het masker zingt over de geschiedenis van het volk en de genealogie van belangrijke dorpelingen. Het is een vrouwelijk masker, dat beantwoordt aan het schoonheidsideaal, zoals dat ook bij de Dan bestaat. *Dihi gla* is het masker van de danser en is de gangmaker op de festivals. Het zweept door zijn wervelende sprongen de toeschouwers op als voorbereiding op de dansen die nog komen. *Teeg gla* wordt het politiemasker genoemd. Het draagt ook de naam *pankoki*, dat een Dan woord is. Hier gaan de Dan en We tradities in elkaar over. Het draagt voorwerpen met zich mee die zijn gezag symboliseren. Zijn dans is brutaal en agressief. Het masker draagt hoorns en ziet er wild uit. *Te'e gla* is het oorlogsmasker en wordt hoog gewaardeerd vanwege zijn ouderdom. In prekoloniale dagen toen conflicten tussen dorpen en bevolkingsgroepen hoog konden oplopen en tot bloedige veldslagen leiden, speelde dit masker de rol van bemiddelaar. Tegelijk nam het masker deel aan de conflicten: het was betrokken bij de opleiding van speciale eenheden van krijgers, die de vijand moesten bestrijden en zijn dorpen plunderen. Het masker trok mee ten strijde en schoot ook zelf pijlen af, niet zozeer tegen de vijand als wel tegen kwaadwillende geesten. Door deze oorlogszuchtige houding zijn de We en ook de Dan pas betrekkelijk laat, in de jaren '20 en '30, gepacificeerd. Na de uiteindelijke capitulatie veranderde de betekenis van het *Te'e gla* masker van oorlogszuchtig naar bemiddelend. *Gla kla'a* is het wijsheidsmasker. Het bemiddelt bij conflicten tussen mensen en de geesten. Het danst slechts zelden, in feite alleen bij speciale rituelen, zoals de begrafenis van een dorpshef. *Kbepo gla* wordt het tovenaarsmasker genoemd. Het begeleidt en bewaakt het wijsheidsmasker.

Ten Oosten van de We wonen de Nyabwa, een kleine bevolkingsgroep. Ze staan bekend om hun oorlogsmaskers, die lijken op die van de We (Guére). Daarnaast wonen de Bete, die zeggen dat zij hun maskertraditie geleerd hebben van de Nyabwa. Een ander buurvolk, de Ubi, kennen zeer complexe oorlogsmaskers, waar gebeeldhouwde tentakels vanuit het hoofd voor het gezicht langs steken. Volgens een auteur stellen zij de poten van de zeer giftige tarantula spin (zwarte weduwe) voor.

Gebruikte literatuur:

- Adams, Monni. *Women'art as gender strategy among the We of canton Boo*. In: African Arts. October 1993. Vol.XXVI. number 4. pp. 32-41.
- Bacquart, Jean-Baptiste. *The Tribal Arts of Africa Artistic Geography*. 2004
- Blackmum Visona, Monica., a.o. *A History of Art in Africa*. London. Thames and Hudson. 2000
- Bruijninx, Elze. *En toen schiep Zlan het masker voor de Dan*. In: Mireille Holsbeke (red.): *Het object als bemiddelaar*. Uitg. Etnographisch Museum Stad Antwerpen. 1996
- Fischer, Eberhard en Hans Himmelheber. *The Arts of the Dan in West Africa*. Museum Rietberg. Zürich. 1984
- Gnonsoa, Angele. *Le style des Masques Wé*. In : *De l'Art Negre a l'Art Africain*. Parijs 1990.
- Grootaers, Jan Lodewijk en Ineke Eisenburger (red.). *Vormen van Verwondering. De geschiedenis en de collecties van het Afrika Museum, Berg en Dal*. Uitg. Afrika Museum, Berg en Dal. 2002. (2 delen)
- Hahner, Iris, a.o. *African Masks. The Barbier-Mueller Collection*. Prestel. 2007
- Himmelheber, Hans. *Negerkunst und Negerkünstler*. 1960.
- Huet, Michael. *Africa Dances*. Thames and Hudson. 1995
- Philips, Tom. *Africa. The Art of a Continent*. London. 1995
- Verger-Fevre, Marie-Noël. *Masks of the Wé in Western Cote d'Ivoire*. In: *Tribal Art*. Number 27. Spring 2005. pp. 96-119
- Verger-Fevre, Marie-Noel. *Secret of public, the life of a mask*. In: *Balafon*. Uitg. Air Afrique, z.d., pp. 12-16
- Weinholt, Ulrike. *Het eeuwige gezicht. Afrikaanse maskers en de westerse samenleving*. Tentoonstellingscatalogus, Afrika Museum Berg en Dal. 2000.
- Willett, Frank. *African Art*. Thames and Hudson, London. 2002. Vooral blz. 154-195